

Fra symptom til sinthome

SYMPTOMET

Symptomet udgør en af de fire ubevidste dannelser, som Freud taler om. De tre andre er fortalesen, vitsen og fejlhandlingen, der udgør momentane dannelser. De optræder i et ganske kort tidsinterval, mens symptomet er et længerevarigt fænomen. Det består gennem tiden som f.eks. frigiditet eller stammen. Disse to eksempler understreger samtidig, at symptomet i høj grad vedrører kroppen (seksualiteten og den orale drift). Fælles for de fire dannelser er imidlertid, at der foreligger et (ubevidst) ønske om at sige noget, der undslipper bevidstheden¹. Men selvom subjektet har en idé om, hvad symptomet skulle betyde, opløser den mening, som subjektet umiddelbart knytter til det, det ikke. Det vedbliver med at bestå og skabe en form for lidelse. Det, som symptomet vil sige, er ikke let tilgængeligt. I modsætning til fortalesen, vitsen og fejlhandlingen er der også en gentagelse i symptomet. Det insisterer, idet det gentager sig.

En række af de symptomer, der dukker op i den psykoanalytiske klinik, har seksuel karakter som f.eks. impotens, for tidlig sædafgang, vagianisme og frigiditet, eller de kan have en mere tvangsmæssig karakter som tvangshandlinger (f.eks. at skulle vaske hænder hele tiden) eller tvangstanker (f.eks. forestillingen om at komme til at forgifte

sin ægtefælle, hver gang man laver mad). Sådanne symptomer er forbundet med en angst – f.eks. for det andet køn – som de dækker over, samtidig med at de binder angsten til dem. Det skal forhindre, at den faresituation, der kan udløse angsten, dukker op i forhold til det, som de er en reaktion på. Seksuelle symptomer skal således beskytte subjektet mod den faresituation, som samlejet synes at involvere og som placerer subjektet i hjælpeløshed¹. Dette understreger, at symptomet på en gang er en bekræftelse og et forsvar mod det, som det er knyttet til.

Uden for klinikken kan symptomet, specielt når det drejer sig om tvangsneurosen, passere ubemærket, eftersom det blot virker som om, at tvangsneurotikerens f.eks. har en specielt udviklet ordenssans eller forkærlighed for at have tjek på tingene. Det er lidt lettere at bemærke konversionshysteriet, hvor en psykisk konflikt viser sig i et somatisk symptom (paralyse, besvimelsesanfald, tics osv.)². Det udgør, som anført, imidlertid også et forsøg på at holde en sådan ubehagelig realitet på afstand, er et forsvar mod ubehaget, men som Freud bemærker, mislykkes fortrængningen altid, og det fortrængte vender tilbage i anden form. Symptomet udgør et mislykket forsvar, eftersom problemet viser sig på anden vis i det. Således f.eks. med mænd, der frygter kvinders seksualitet og som 'beskytter' sig imod den med for tidlig sædafgang eller impotens, der imidlertid også udgør et problem, der påkalder sig en fortolkning, og som en analysand kan forsøge at give en mening i sin analyse.

Freud anser overvejende symptomet som en meddelelse, der kan dechifreret og dermed opløses. I overensstemmelse hermed er det ikke usædvanligt, at symptomer forsvinder i den kliniske praksis, når en analysand har fortalt tilstrækkeligt om dem. En hysterisk analysand oplever således, at hans arm bliver paralyseret, når han er i en session, men paralyseringen bliver ophævet, da han opdager, at den er foranlediget af to modsatrettede impulser: ønsket om at slå analytikerens og forbudtet mod at slå. Da de signifikante, da de ønsker, der har grebet hans arm, åbenbares, forsvinder paralyseringen. Indtil da er symptomet trådt til i stedet for disse signifikante, der ikke har været artikulert tidligere.

I andre tilfælde er symptomet mere hårdnakket og forbinder sig mere stædigt med kroppen. Det er ofte knyttet til et sted, hvor seksualiteten og drifterne indskrives sig. En kvinde bliver således ufrivilligt tiltrukket af mænd, der ser på hende på en bestemt måde, fordi hendes

i For forskellen mellem angst og faresituation se Freud 2012: 28

synsdrift hersker i de situationer, hvor hun møder sådanne, selvom hun egentlig ikke har lyst til dem. Symptomet indskrives sig i en realitet, som hun er tvunget til at underkaste sig.

Da nydelsen forbundet med seksualiteten og drifterne ikke kan ophæves, selvom det er muligt at få et andet forhold til den, vil der ofte være et bestemt sted på kroppen, der forbinder sig med symptomet. Sidstnævnte *skriver* sig ind i det reelle (Lacan). Der er i den forstand ikke tale om signifikanter, men om en skrift knyttet til kroppen. En række (alvorlige) symptomer vil forsvinde i det analytiske arbejde, ligesom de sociale sammenhænge, hvori de optræder, vil ophøre med at optræde som specielt presserende. Men ofte opløses de ikke på enkelt vis i en dechifrering, eftersom de også er stedet, hvor en særlig kropslig nydelse er lokaliseret, indskrevet. De er på en gang grebet i sproget og stedet for en nydelse knyttet til driften. De belastende sammenhænge med mænd, der ser på kvinden på en særlig måde, forsvinder således ikke blot, fordi hun taler om det. Det kræver et længere analytisk arbejde (udddybes nedenfor).

IDENTIFICERING

Men tilbage til Freuds opfattelse af symptomet, som umiddelbart understreger, at det ligesom andre dele af det ubevidstes dannelser kan fortolkes og dermed opløsesⁱⁱ. Freud opfatter overvejende symptomet som en meddelelse, der kan tolkes, mens Lacan derimod betoner, at det vedrører en nydelse, en symptomatisk nydelse. Hvis symptomet blot var en meddelelse, kunne det forstås som signifikanter: $S_1 \rightarrow S_2$, hvilket ville udelukke kroppen, men som vi ved fra Freuds egne ideer om drifterne, er det langt fra altid tilfældet. Freuds idé om symptomet som en mening, der kan tydes, er derimod grundlæggende knyttet til hysteriet, som tilfældet med den paralyserede arm illustrerer. Symptomet, som Freud ser det, er kroppen, der taler.

Før dette kropslige aspekt uddybes, er det nødvendigt at uddybe ideen om symptomet som meddelelse i relation til identificering. I "Massepsykologi og jeg-analyse" indkredser Freud spørgsmålet om identificering i forhold til *neurotisk* symptomdannelse. Der kan f.eks. være tale om, at subjektet identificerer sig med et givent symptom hos sine forældre eller andre. Det er tilfældet med Dora i Freuds case, idet Dora imiterede sin faders hoste. Hendes hoste var et symptom, der dukkede op, efter hendes fader havde fået en slem hoste. Hoste-

ii I det næste støtter jeg mig til Belaga 2009.

de Dora, fordi hun identificerede sig med sin faders hoste eller fordi hun mente, at han kun dueede til oral sex? Hostede hun, fordi hun var klar over hans impotens og evt. brug af munden i seksuel henseende? Dora vidste, hun hostede, hun erkendte sit symptom, men vidste ikke hvorfor, og selve hendes hoste pegede på en ubevidst sandhed, der imidlertid kun blev sagt halvt i hosten, i hendes krop.

Freud forstår det, der er på spil her, som, "... at *identificeringen er trådt i stedet for objektvalget, objektvalget er regrederet til identificeringen.*"³ Objektvalget er blevet til en identificering, idet "... jeget påtager sig objektets egenskaber."⁴ Freud konkluderer på den baggrund, at identificeringen er partiel, yderst begrænset, og kun låner et enkelt træk fra objektpersonen. Subjektet påtager sig objektets eller en del af objektpersonens egenskaber.

Denne form for symptom viser, at symptomet er et symptom på et symptom, når vi taler om hysteri. Der er m.a.o. tale om en metafor, idet noget erstatter noget andet i talen: Et symptom optræder for et andet introduceret ved en signifiant-erstatning. Eller symptomet er noget, der optræder på et andet niveau. Tvangsneurotiske symptomer, tvangshandlinger eller tvangstanker, er ligeledes symptomer, der optræder på et sekundært niveau ift. tvangsneurotikerens ønske om tilsidesættelsen af den Andens begær, – et ønske der samtidig holder den Andens begær i live. Men denne form for identifikation med et symptom, som f.eks. Dora udviser, forudsætter et forudgående symptom hos den Anden, som subjektet identificerer sig med. Der er noget, som taler i subjektet: Jeg, symptomet, jeg taler, og jeg siger: "Jeg er min faders datter, og jeg er en forkølelse som ham."⁵

Dette forklarer også, hvorfor Doras begærsubjekt bliver fru K. Hendes identifikation med faderen understreger et væsenstræk ved subjektet i hysteriet, idet det basalt identificerer sig med den Andens begær, her faderens begær i forhold til fru K. Men selvom Doras objektvalg er homoseksuelt, er hun hysterisk. "... det drejer sig om det begær, som hun [hysterikeren] tildeler den Anden som sådan."⁶ Hysterikeren er med andre ord bestemt af, at hun identificerer sig med den Anden eller mere generelt med andre og deres begær, når det drejer sig om symptomet.

Freud opererer også med tilfælde, hvor den neurotiske identificering ser helt bort fra objektforholdet.⁷ Når f.eks. en pige pludselig bliver meget ked af det pga. en sms, som hun har fået fra sin date, kan hendes veninde også blive meget ked af det, selvom hun ikke kender denne date. Vi kan i den sammenhæng tale om et ønske hos veninden

om at sætte sig i samme situation som pigen, der har fået sms'en, befinder sig i. Der er tale om en narcissistisk identifikation, der viser, at der er tale om en forskydning fra en identificering mellem venindens jeg og pigen, der fik sms'en, til et symptom, som dukker op i den triste stemning. Freud taler apropos om "... identificering gennem symptomet..."⁸ De to former for identificering gennem symptomet understreger, at det hysteriske symptom taler og passerer via den Anden, selvom det, som Doras hoste og den pludselige tristhed betoner det, er funderet på et særligt, enestående træk (på skriften i et sådant træk).

Freud har imidlertid også en anden forståelse, idet han i *Nye forelæsninger til indføring i psykoanalyse*, nr. 32: "Angst og driftsliv", opererer med tre former for respons på angsten, der, som Lacan betoner det, er en reaktion på det reelle. Freud siger det også sådan i denne forelæsning: "Det, man er bange for, er åbenbart éns egen libido. [...] det frygtede, angstens genstand, er hver gang, at der optræder et traumatisk moment, der ikke kan afvikles efter lystprincippet norm."⁹ I "Hæmning, symptom og angst" taler Freud om en fiksering til driftsimpulser, der forbinder sig med gentagelsestvangen¹⁰, som spiller en stor rolle i symptomet. Den nydelse, der følger med en tilnærmelse til det reelle i f.eks. en seksuel sammenhæng, udgør netop en tilsidesættelse af lystprincippet norm.

Lad os i første omgang blot fokusere på den tredje form for forsvar mod angsten, som Freud omtaler i *Nye forelæsninger til indføring i psykoanalyse*. Nemlig det, som Freud betegner som et mere vellykket forsvar, der udgør det, som Freud betegner som karakter. F.eks. vedrører den anale karakter "... de reaktionsdannelser, som jeget først erhverver sig i sine fortrængninger og senere, ved tilbagevisningerne af uønskede driftsimpulser, ved mere normale sider."¹¹ Dette såkaldt vellykkede forsvar udgør en klar forbindelse til kroppen, til det reelle ved kroppen, eftersom karakteren er knyttet til en særlig del af kroppen, som de erogene zoner udgør. Freuds ideer om karakteren understreger, at der netop eksisterer særlige 'symptomer', der ikke kan tolkes som meddelelser, men som vedrører driften, her den anale drift. At det er kroppen, der taler (i dem).

SINTHOME

Der er imidlertid forskel på symptomer, der taler, som tilfældet er i disse hysteriske fænomener, og symptomer, der skrives i stilhed, dvs. symptomer der ikke kommunikerer. Selvom den tale, der er knyttet til symptomet, kan tydes, og et symptom kan forsvinde, er det ikke alle

symptomer, der forsvinder, eller det er ikke alt ved symptomet, der forsvinder¹². Der kan forblive noget, som skrives – som er indskrevet eller fortsat skrives i kroppen. Selvom dette noget, der bliver til overs efter tydingen af et symptom, først viser sig til sidst i en analyse, er det dette noget, der kommer først. Dette noget vedrører nydelsen, dvs. stedet hvor nydelsen markerer sig på kroppen. Det er dette aspekt, som Lacan indkredser med begrebet *sinthome* (der i øvrigt er en gammel fransk stavemåde for symptom).

Det kan uddybes med eksemplet med kvinden, der mod egne ønsker bliver tiltrukket af mænd, der ser på hende på en bestemt måde. Det er muligt, at hun efter en lang analyse kan give afkald på denne tiltrækning, at hun nu blot oplever disse mænd, uden at føle sig tvunget til skulle have et forhold til dem. Hun ser dem dog stadig; hendes blik er stadig involveret i forhold til dem. Nydelsen forbundet med disse mænd er imidlertid blevet til en mindre nydelse, der kun er knyttet til blikket. Hun skal ikke være sammen med dem. Den mindre nydelse kan ikke ophæves, og er knyttet til synsdriften. Hendes *sinthome* kan lokaliseres til blikket som stedet for en mindre nydelse, der ikke kan fortolkes (videre) på. Denne mindre nydelse kom før hendes oplevelse af, at hun skulle være sammen med disse mænd.

Hvis vi vender tilbage til Freud, opererer han tillige i *Nye forelæsnings til indføring i psykoanalyse* med en helt fjerde mulighed, nemlig sublimeringen, der skulle udgøre en modsætning til symptomet. Enten fører problemerne med driften, iflg. Freud, til f.eks. symptomdannelse, eller også kan drifterne sublimeres, dvs. omsættes til en såkaldt kulturel proces, hvor konflikter – i modsætning til symptomet – skulle være mindre belastende. Hvor symptomet udgør en konflikt, en kontrabesættelse som Freud taler om, skulle sublimeringen være mindre tyngende¹³.

Lacans beskæftigelse med Joyce understreger imidlertid det tvivlsomme i Freuds skelnen mellem symptom og sublimering. Joyce formåede med sit *sinthome*, sit *ego* som hans litteratur, iflg. Lacan, udgjorde for ham, at forene sublimeringen med symptomet uden den konflikt, som Freud lokaliserer i symptomet. Joyce formåede med sit *sinthome* at sikre en stabilitet i sin psykose og dermed at undgå den konflikt, som Freud forbinder med symptomet. *Sinthome*, som Lacan lancerede det, var Lacans term for Joyces særlige symptom. Joyce undgik et udbrud af sin psykose, fordi hans litterære arbejde udgjorde en særlig blanding af et symptom og en sublimering, et *sinthome*, der undgik den konflikt, som bl.a. forholdet til hans krop og kvinder

udgjorde, – en konflikt der kunne have udløst hans psykose. En konsekvens heraf er, at f.eks. et psykotisk subjekt, der formår at gøre lidt i stil med det, som Joyce gjorde, kan konstituere et særegent sinthome, der ikke vækker de konflikter, som symptomet ellers udgør. Men selvom konflikten er mindre end i symptomet, er den der stadigvæk. Den konflikt, der kunne have været knyttet til symptomet, f.eks. Joyces problemer med sin krop, kan imidlertid mindskes til fordel for en tilfredsstillelse, der på anden vis er knyttet til en mindre nydelse. For Joyce er nydelsen ved det reelle knyttet til hans bogstaver, til skriften, og den nydelse, som han fik ved at skrive. Enhver, der læst lidt i *Finnegans Wake*, kan ikke undgå at blive slået af den nydelse, som Joyce må have haft ved at skrive bogen. Karakteren af Joyces skrift i *Finnegans Wake* understreger, at sublimeringen udgør en sandfærdig nydelse.

Sinthomet udgør i den forstand en transformation af et symptom, idet konflikten er mindsket og det reelle, der er knyttet til tilfredsstillelsen, kan være til stede uden at skabe overvældende problemer. Dette kan også forklare, hvad Lacan mener med sin idé om, at der kun er drift tilbage, når subjektet har gennemkrydset sit fantasme¹⁴: Der refterer kun en nydelse knyttet til det reelle, der er involveret i driften, dvs. en nydelse, der ikke afsætter symptomale konflikter, for så vidt som subjektet har gennemkrydset fantasmet.

Det kan atter uddybes med kvinden, der oplever, at mænds blik på hende mere eller mindre er en opfordring til samleje, og at hun ikke kan afvise en række mænd, hvis de ser tilstrækkeligt intensivt på hende, selvom hun ikke har lyst til at have samleje. Sidstnævnte er afskyeligt for hende. Hendes symptomer er således knyttet til driften (blikket) og til kroppen som sådan, som hun føler afsky for i seksuelle sammenhænge, samt til det sociale felt, hvor mænd uden videre kan 'forføre' hende, hvis de ser tilstrækkeligt intensivt på hende. Disse symptomer kan, som anført, opløses i en analyse, så mænds blik ikke længere optræder som et imperativ om samleje, ligesom det afskyelige ved seksualiteten kan forsvinde. Det udelukker imidlertid ikke, at kvinden fortsat ser mænds blik hvile på sig, dog ikke som et imperativ, men som et socialt felt, hvori et møde med en mand, som hun har lyst til at have samleje med, kan finde sted. Blikket er ikke længere stedet for en symptomatisk konflikt, men er stedet, hvor der kan åbnes for en anden og mindre nydelse knyttet til det reelle, dvs. give muligheden for en særlig nydelse for denne kvinde.

I begyndelsen af en analyse er det lidelsen knyttet til symptomet, der står centralt, idet symptomet er en måde, hvorpå subjektet

har 'svaret' på den manglende seksuelle relation, dvs. på det manglende program på seksualitetens område. Subjektet beklager sig over sit forhold til det andet køn: generthed, afsky, de mandlige svin osv. Subjektets symptom beror på, at der ikke er noget universelt svar på, hvad kønnet er og hvordan forholdet til det andet køn skal forstås. Ved afslutningen af analysen har symptomet vejet pladsen til fordel for et sinthome, der, som anført, optræder som en særlig opfindelse hos subjektet. Sinthomet er subjektets særlige måde at skrive sit forhold til kønnet på.

Subjektet understøtter sit forhold til kønnet på kreativ vis med sinthomet. Kvinden, der har gennemkrydset sit fantasme, har således reduceret blikket til et muligt møde med den særlige mand, som hun ønsker at have sex med, eller blikket er blot et intersubjektivt felt, som giver hende en særlig, begrænset nydelse uden nogen form for imperative krav. Den tvangsneurotiske mand kan give afkald på sin impotens, på sin anale kontrol af sit køn og af mødet med kvinden, det andet køn. Den form for overdreven orden, som han tidligere afkrævede af sine omgivelser, kan afløses af en finurlig orden knyttet til hans særlige tale.

Hvor symptomet kræver talen i eller uden for analysen, der er sinthomet en skrift eller et bogstav, der gentages i det reelle, i nydelsen ved kroppen (blikket hos kvinden), eller i nydelsen ved det ubevidste (mandens leg med talen). Sinthomet er en skrift eller et bogstav, der skriver sig, som ikke ophører med at skrive sig i subjektets forhold til det reelle ved dets krop.

Sinthomet er et symptom, der ikke siger nogen noget. Det er ikke tale. Det er chifring, en kryptering, der ikke kan tydes. Det er en nydelse, der forbliver. Det er adskilt fra den Anden. Sinthomet står alene eller udgør med Millers ord "en adskilt del".¹⁵ Dette Ene-heltalene kan ikke føres ind i eller frem mod meningen, men er knyttet til sproget som traume og nydelsens særlige indskrift i kroppen. Sproget er et traume, fordi det er pålagt os og dele af det unddrager sig en meningsdimension og kommunikation. Sinthomet er det i symptomet, der ikke indgår i nogen meningseffekt, som kunne levere en åbenbaring. Hvor symptomet er en metafor, for så vidt symptomet er bestemt af en signifiant-erstatning, er sinthomet en kropslig begivenhed, en opdukning og lokalisering af nydelsen i kroppen.

-
- 1 Jf. Miller 2008: 19
 - 2 Miller op. cit.
 - 3 Freud 1976: 115
 - 4 Ibid.
 - 5 Jf. Laurent 2016: 45
 - 6 Lacan 1998: 401
 - 7 Freud 1976: 116
 - 8 Ibid.
 - 9 Freud 1965: 71 og 77
 - 10 Freud 2012: 45
 - 11 Freud 1965: 75
 - 12 Laurent 2016: 46
 - 13 Jf. Freud 1965: 103
 - 14 Lacan 2004: 231
 - 15 Jf. Miller 2004-5

LITTERATUR

- Belaga, Guillermo: "Symptôme et sinthome", i *Scilicet: Semblants et sinthome*. Paris: Collection Rue Huysman, 2009.
- Freud, Sigmund: *Nye forelæsninger til indføring i psykoanalyse*. København: Hans Reitzel, 1965 (1940).
- Freud, Sigmund: "Massepsykologi og jeg-analyse", i *Metapsykologi*. København: Hans Reitzel, 1976 (1921c).
- Freud, Sigmund: "Hæmning, symptom og angst" 2, i *Drift. Tidsskrift for psykoanalyse*, 2012 (1926d).
- Freud, Sigmund: *Dora*. København: Hans Reitzel, 1984 (1942).
- Lacan, Jacques: *Les formations de l'inconscient*. Paris: Seuil, 1998.
- Lacan, Jacques: *Psykoanalysens fire grundbegreber*. København: Forlaget Politisk Revy, 2004 (1973).
- Laurent, Eric: *L'envers de la biopolitique. Une écriture pour la jouissance*. Paris: Navarin, 2016.
- Miller, Jacques-Alain: *Pièces détachées*. Upubliceret seminar, 2004-5.
- Miller, Jacques-Alain: "Symptom: viden, mening og det reelle", i *Drift. Tidsskrift for psykoanalyse*, 2008 (1998).